

Top10

1 **Milan Kundera:
Het feest der
onbeduidendheid**
Ambo/Anthos,
107 blz. € 14,99 (-)2 **Annegreet
van Bergen:
Gouden Jaren**
Atlas Contact,
352 blz. € 19,99 (8)3 **Ian McEwan:
De kinderwet**
De Harmonie,
208 blz. € 22,50 (-)4 **Esther Gerritsen:
Roxy**
De Geus, 214 blz.
€ 18,95 (-)5 **Karl Ove
Knausgård:
Schrijver**
De Geus,
640 blz. € 25,- (1)6 **Dimitri Verhulst:
Kaddisj voor een
kut**
Atlas Contact,
160 blz. € 17,99 (10)7 **Philip Huff:
Boek van de doden**
De Bezige Bij,
300 blz. € 18,90 (6)8 **Peter Middendorp:
Vertrouwd
voordelig**
Prometheus,
256 blz. € 17,95 (-)9 **Rogier Boon:
Wim is weg**
Rubinstein,
28 blz. € 6,95 (3)10 **Kader Abdolah:
Papegaai vloog
over de IJssel**
Prometheus,
400 blz. € 19,95 (-)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN BOEKHANDELS ATHENAEUM, SCHIMMELPENNINK (AMSTERDAM), DE GROENE WATERMAN (ANTWERPEN), PAAGMAN (DEN HAAG), VERKAAIK (GOUDA),

GODERT WALTER (GRONINGEN), H. DE VRIES (HAARLEM), DE TRIBUNE (MAASTRICHT), DE DRVKKERY (MIDDELBURG), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BRED) EN VAN GENNEP (ROTTERDAM)

Interview Francis Fukuyama

De Amerikaanse politoloog overziet, 25 jaar na zijn legendarische essay *The End of History*, de politieke en economische spanningen en vooruitzichten op het huidige wereldtoneel. China is daarin de grote speler.

'Ik onderschatte in 1989 het onafwendbare verval van onze democratie'

Door **Chris Kijne**

Nee, een vóórstander van oorlog is hij niet. Maar na twee decennia van onderzoek moet Francis Fukuyama (1952) toegeven dat de rol van oorlog in de vorming van onze politieke structuren niet onderschat mag worden. En dan niet in destructieve, maar in productieve zin.

In het net verschenen tweede deel van zijn geschiedenis van onze politieke systemen, *Political Order and Political Decay*, heeft de Amerikaanse politoloog er twee citaten voor bij de hand: van zijn collega Charles Tilly, die opperde dat 'states make war and war makes states', en van Machiavelli die beweerde dat 'veel goeds is begonnen met een misdaad'.

Als er iets is dat Fukuyama sinds *The End of History* heeft bijgeleerd, is het dat een sterke staat, in de vorm van een onafhankelijke bureaucratie die publieke diensten levert, de basis vormt van elke democratische ontwikkeling. En ja, helaas: veel staatsvorming begint met oorlog.

In de week waarin het Westen ten derde male in twee decennia ten oorlog trok in het Midden-Oosten, rijst de vraag hoe die oorlog geïnterpreteerd moet worden binnen de context van politieke ontwikkelingen. „In de eerste plaats moet je kijken naar Europa in 1848”, zegt Fukuyama, op bezoek in Amsterdam. „In de Europese naties ontstond toen, onder invloed van economische ontwikkeling, een middenklasse die meer politieke vrijheid eiste. Wat dat betreft is de revolutie van 1848 te vergelijken met de Arabische Lente. Maar in de Arabische wereld is die middenklasse, net als toen, nog te zwak en kan het

politieke discours gekaapt worden door de religieuze partijen. Zoals in Europa, waar het nationalisme het mobilisatie-instrument werd dat de werkelijke sociale en economische belangen van de bevolking naar de achtergrond drukte. Na 1848 duurde het nog bijna een eeuw voor de democratie zich echt in Europa had verspreid.”

U zegt dat religie in die zin vooral met identiteitspolitiek te maken heeft, de behoefte van mensen om bij een groep te horen, net als nationalisme. Speelt geloof dan geen rol?
„Niet in de zin dat er een inherente relatie zou zijn tussen islam en het huidige geweld of het gebrek aan democratische ontwikkeling. Ook het christendom heeft, toen Europa nog zeer vroom was, tot veel geweld geleid en de democratie niet echt bevorderd. Religie speelt wel een rol in de aard van het conflict. Kijk maar naar de Dertigjarige Oorlog. Religieuze conflicten duren over het algemeen lang en mensen krijgen pas oog voor hun werkelijke, politieke belangen, wanneer ze moe zijn van het vechten. Het moet uitbranden voor ze begrijpen dat het ze geen stap verder brengt. Ik vrees dan ook dat het Midden-Oosten een lange periode van bloedvergieten tegemoet gaat.”

En nu bemoeien wij ons er weer mee. Is dat verstandig?

„Wel als het gaat om het beschermen van minderheden, zoals de Koerden, die een redelijk functionerende democratie hadden opgebouwd. Niet als je denkt dat je het jihadisme kunt vernietigen of het proces van staatsvorming of democratisering diepgaand kunt beïnvloeden. De recente geschiedenis leert dat de VS

en Europa daarvoor noch de kennis, noch de macht of het uithoudingsvermogen hebben. Het beste dat we kunnen doen is een vorm van 'off-shore balancing', zoals Groot-Brittannië dat deed ten opzichte van het Europese vasteland in de 19de eeuw. Voorkomen dat één land dominant wordt of dat er heel foute regimes gaan domineren, door steeds de juiste bondgenoten te kiezen. Maar ons past vooral bescheidenheid.”

Hoe ziet u het andere grote conflict van dit moment: de confrontatie met Poetins Rusland om Oekraïne? Er lijken twee kampen te zijn: het ene dat ook hier voor terughoudendheid pleit, omdat de Russen zich bedreigd zouden voelen door de NAVO-expansie, en het andere dat juist een krachtige reactie wil.

„Ik was in 1989, toen ik *The End of History* schreef, assistent van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken James Baker. En ik sluit niet uit dat er toen een afspraak is gemaakt dat de NAVO niet de Elbe over zou trekken. Die expansie is er niet op initiatief van de NAVO gekomen, maar op uitdrukkelijk, en begrijpelijk, verzoek van de nieuwe lidstaten. Dus ja, de Russen hebben reden ons iets kwalijk te nemen, maar ik denk niet dat het heel anders zou zijn gelopen als de NAVO niet was uitgebreid.

„We hebben Rusland vooral verkeerd economisch advies gegeven en veronachtzaamd dat sterke instituties en een krachtige rechtsstaat de basis van een democratie zijn. Daardoor kon de huidige kleptocratie ontstaan waar Poetin de baas van is. Om die in stand te houden speelt hij de nationalistische kaart. En hij speelt met vuur. De grote opluchting na de val van de Muur was dat er geen grote grensconflicten uitbraken op

al die plekken in de voormalige Sovjet-Unie waar Russische minderheden buiten de grenzen van Rusland wonen; dat er geen Joegoslaviëscenario ontstond. Door de Krim in te nemen opent Poetin die doos van Pandora. Aan het neerhalen van de MH17 zie je dat hij dat proces niet meer beheerst. Het enige antwoord op dit moment is dus inderdaad sancties, het reanimeren van de NAVO als verdedigingsmacht en het ontwerpen van een verstandigere energiepolitiek.”

Toch ziet u in Poetins Rusland niet echt een gevaar als het om democratische ontwikkelingen in de wereld gaat.

„Op de middellange termijn niet. Wanneer kocht u voor het laatst een Russisch product, afgezien van gas of olie? Er komt verder niets uit Rusland dat iemand wil hebben. Alles komt van ons of uit China. Voor Russisch gas en olie zijn inmiddels alternatieven voorhanden. Op den duur is zo'n systeem onhoudbaar. Het enige model dat nu een coherent alternatief vormt voor de liberale democratie is dat van China.”

En wat ziet u daar gebeuren?

„Niet veel goeds. Het Chinese perspectief is dat ze na honderd jaar vernedering terug zijn op het wereldtoneel. En ze willen dat dat erkend wordt. Al het sabelgekletter rond die eilandjes in de Zuid-Chinese Zee gaat in feite daarover en niet over de grondstoffen die daar liggen. Dat baart me echt zorgen. Er hangt veel af van wat de middenklasse in China gaat doen. Dat blijft de avant-garde van sociale en politieke verandering. Nu is die zo'n 400 miljoen mensen groot en dat is nog een minderheid. In die omstandigheden kiest de middenklasse vaak de kant van

Francis Fukuyama: 'Het Midden-Oosten gaat een lange periode van bloedvergieten tegemoet'

Er hangt veel af van wat in China de middenklasse, 400 miljoen mensen, gaat doen

de elite, omdat die de meeste inkomensgroei garandeert en de lagere klasse een grotere bedreiging is. Maar die dynamiek gedijt wanneer een land groeit van een economie van lage inkomens naar één van middeninkomens.

„China moet nu de volgende stap maken naar een economie van hogere inkomens. Het is de grote vraag of dat kan in een autoritair systeem. Want die groei van zeven procent is op den duur onhaalbaar. En het is onzeker of de voor verdere groei noodzakelijke innovatie en creativiteit kunnen floreren onder een autoritair systeem.”

Toch blijft u in uw boek uiteindelijk trouw aan 'The End of History': u denkt nog steeds dat ook China op den duur niet echt een bedreiging vormt voor de liberale democratie. U ziet de grootste bedreiging binnen ons systeem zelf.

„Wat ik indertijd vooral onderschatte, naast het belang van een sterke staat, is het onafwendbare verval van een politiek systeem dat lang in vrede heeft geleefd, zoals onze liberale democratie. Dat gaat over de rigiditeit van het systeem, de neiging vast te houden aan bestaande structuren als de omgeving verandert. De grootste bedreiging is op dit moment de economische dynamiek waardoor onze middenklasse in het gedrang komt. Die is deels het gevolg van materiële factoren als globalisering en technologie: daardoor zijn veel laagbetaalde banen verdwenen, maar nu is ook de middenklasse aan de beurt. Deels als gevolg van robotisering, deels als gevolg van ons politieke systeem dat te veel ruimte laat aan lobbygroepen die, bijvoorbeeld via belastingen, ongelijkheid in de hand werken.

„De Amerikaanse federale politiek is volledig vastgelopen. Paradoxaal genoeg is dat mis-

schien eerder het gevolg van te veel democratie, te veel checks and balances, waardoor iedereen elkaar in de houdgreep heeft. Ook is er te veel transparantie: sinds de tv-zender C-SPAN 24 uur per dag de debatten in het Congres uitzendt, wordt daar niet meer gedebatteerd. Iedereen spreekt alleen nog tot zijn radicale achterban en machtige belangengroepen, uit angst om afgerekend te worden. Er worden geen ideeën meer uitgeprobeerd.”

Doen wij het beter, in Europa?

„Wel in de Noord-Europese landen. De corporatistische modellen die daar na 1945 zijn ontwikkeld zijn het best in staat zich aan te passen: flexibilisering van de arbeidsmarkt in ruil voor opleiding en meer beroepskwaliteit. Dat is voornamelijk het enige antwoord dat ik zie. Zuid-Europa is veel te conservatief: zoals bij ons in de VS altijd het kapitaal wint, wint daar altijd de arbeid. Daar zit niet de oplossing. En op Europees niveau zie ik helaas veel overeenkomsten met de VS: de macht verdeeld over te veel overlappende organen die elkaar beconcurreren. En bovendien: te veel macht als het om zinloze regeltjes gaat en te weinig waar Brussel die wel zou moeten hebben: de begrotingspolitiek.”

Maar als het om hoop voor de toekomst gaat doet ons poldermodel het dus nog best?
„Dat staat nog stevig overeind, ja.”

Francis Fukuyama: *Political Order and Political Decay. From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. Farrar Straus & Giroux, 672 blz. € 25,61. In november verschijnt die vertaling van Robert Vernooij bij Atlas Contact.

Advertentie

NRC lux

'Dit is een aanrader, al zeg ik het zelf.' aldus de heer O.B.B. te R.

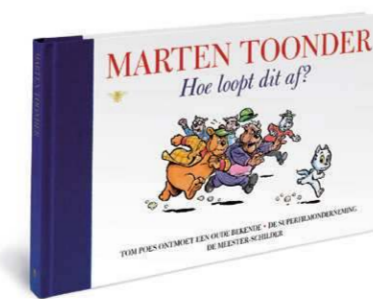

Drie nieuwe delen in de succesvolle reeks

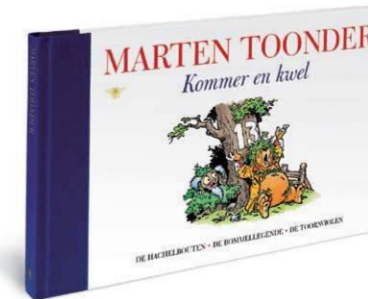
In 2007 werd een begin gemaakt met de complete reeks heruitgaven van alle verhalen van Olivier B. Bommel en Tom Poes. Een schitterende serie voor de liefhebber, maar ook voor iedereen die kennis wil maken met de grootmeester van het beeldverhaal.

Een gesmoorde kreet
• De geheimzinnige gaper
• De Partenspeler
• Het wroeg-wezen

Hoe loopt dit af?
• Tom Poes ontmoet een oude bekende
• De Superfilmonderneming
• De meester-schilder

Kommer en kwel
• De Hachelbouten
• De Bommellegende
• De toornviolen

Met € 2,50 korting per bundel
Lezers van NRC Handelsblad ontvangen per bundel een korting van € 2,50. De drie nieuwe bundels zijn via www.nrclux.nl te bestellen en ook in de boekhandel verkrijgbaar. In de boekhandel geldt de korting bij inlevering van de kortingsbonnen op deze pagina.

Kortingsbon
Marten Toonder
Een gesmoorde kreet
Kortingsprijs: € 12,50
Normale prijs: € 15,00
Geldig van 25 september 2014
t/m 25 december 2014
Actiecode: 902-11805
ISBN 9789023488552

Kortingsbon
Marten Toonder
Hoe loopt dit af?
Kortingsprijs: € 12,50
Normale prijs: € 15,00
Geldig van 25 september 2014
t/m 25 december 2014
Actiecode: 902-11812
ISBN 9789023488561

Kortingsbon
Marten Toonder
Kommer en kwel
Kortingsprijs: € 12,50
Normale prijs: € 15,00
Geldig van 25 september 2014
t/m 25 december 2014
Actiecode: 902-11829
ISBN 9789023488570

Van 15,- voor 12,50
met de kortingsbon uit NRC Handelsblad

Telefonisch bestellen 088-5720572 (keuze 7/tijdens kantooruren)

Bestel op nrclux.nl/bommel

Voor deze en andere Toonder-uitgaven kijkt u op nrclux.nl